

581.5
0-92

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА ЕКОЛОГІЧНА АКАДЕМІЯ
НАУК
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
УКРАЇНСЬКЕ БОТАНІЧНЕ ТОВАРИСТВО
КРИВОРІЗЬКИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР

ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ:

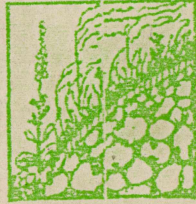
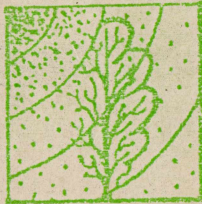
ЕКОЛОГІЧНІ, ОСВІТЯНСЬКІ,

МЕДИЧНІ АСПЕКТИ

(Матеріали II Всеукраїнської конференції:

8-9 грудня 1998 року, м. Кривий Ріг)

3 частина

Кривий Ріг 1998

ЕКОЛОГІЧНІ ЦІННОСТІ ЯК РЕГУЛЯТОРИ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Н.В.Гнілуша, Л.В.Шанда.

Н.В.Пасечник, Н. А. Сметана

В сучасному суспільстві освіта функціонує як елемент культури і розвивається в загальній еволюції культурних цінностей. Екологічна освіта являється важливим напрямком удосконалення освітянських систем та педагогічних

досліджень, оскільки вона орієнтована на формування екологічної культури особистості як мети екологічної освіти, Найважливішою науково-педагогічною проблемою є орієнтація екологічної освіти на систему цінностей, значних для суспільства, виступаючих в якості "стержня" екологічної культури. Система цінностей визначає позицію людини до навколишнього світу, регулює його становище в суспільстві і проявляється в багатообразній орієнтації, діяльності і поведінці людини. Дослідженнями А.Н.Захлебного, І.Д.Зверева, І.Т.Суравегиною (1990) виявлена система екологічних цінностей, специфікою яких являється їх універсальність. На наш погляд, системоутворюючими цінностями виступають такі: навколишнє середовище-людина-час, як фундаментальні універсальні категорії культури. У теперішній час екологізація, як стиль мислення і загально-науковий підхід, відкриває нові горизонти у багатьох областях знань та культури в цілому. А.Швейцер /1973/ вважав неподільними етику, у широкому розумінні, та культуру. Е.С.Маркарян /за А.К.Кругловим, 1990/ визначає головну функцію культури як негентропну, адаптаційну, яка заключається в самозбереженні та розвитку людського суспільства. Тому екологізація культури, встановлення екологічної свідомості треба розглядати як опору збереження біосфери.

Взаємовідношення з природою, як призначення культури /Круглов, 1990/, повинні бути екологізовані і поставлені на рівень головної цінності, П.Соболь /1983/ вважає, що без прогресу культур неможливо зрозуміти еволюцію біосфери. А.Тарасенко /1983/ відмічає глибокі зв'язки екології і культури і вважає впровадження екології в сферу культури екологічним імперативом.

Багатозначність розуміння і визначення культури являється цілком закономірним, так як вони втілюють всі цінності, нагромадженні та створенні людством, відображують в тій або іншій мірі положення про те, що екологічна свідомість нерозривно пов'язана з культурою. Всі шляхи до її описання, глумачення, дослідження пояснюються бездоганною складністю всього, що нагромаджене людством за час його існування. Матеріальна та духовна культура являються тією реальністю, яка все більш уявляється як пролог майбутнього

людства: вони тісно пов'язані між собою, хоча ці зв'язки не завжди усвідомлені, дають багаточисленні свідчення еволюції екологічної свідомості на рівні щоденних, індивідуальних і колективних досвіду та свідомості до суспільних, історично зафіксованих форм.

Всі визначення культури по різному відображують її поняття, значення. За Л.Н.Коганом /1984/: 1/ людина одночасно і суб'єкт і об'єкт культури; 2/ складний процес освоєння стереотипів культури являється результатом соціальної взаємодії людей; 3/є соціальні, культурні орієнтації, норми і традиції конкретного культурного середовища; 4/ в основі культури - праця і практика, обмін істотними силами, які включають обмін знаннями, ідеями, навиками, вміннями, почуттями, досвідом, взаємодоповненням здібностей у процесі соціальної діяльності, формування колективних соціальних почуттів. Є декілька рівнів культури /Коган, 1984/: 1/загальний /суспільство, формація/; 2/ особливий /соціальні групи/; 3/ одиничий /особистості/.

За В.П.Андрущенко /1988/ культура - це: 1/ сфера встановлення та розвитку життєдіяльності людини; 2/ єдність та багатозначність історично вироблених форм людської діяльності; 3/специфічно обумовлений розвиток людської діяльності в продуктах матеріальної та духовної праці; 4/ ступінь творчості, розкриття можливостей. В.П.Андрущенко відмічає, що культура означає, у переносному розумінні, освіту, виховання, а в прямому розумінні - опрацювання, догляд; вона може означати реалізацію в природі людських цілей за законами природи. За Е.Тейлором /1989/ культура - це: 1/результат і спосіб людської діяльності; 2/ сукупність духовних і матеріальних цінностей, які зафіксовані у суспільній свідомості, у колективному інтелекті, істотні у визначенні стану суспільства і різних сторін життя людини; 3/ сукупність норм, правил, способу, вимог, традицій у будь-якому роді діяльності людини, враховуючи спілкування, працю, сприйняття середовища.

Таким чином, багато авторів виділяють різні типи і смислові відтінки поняття культури у історичному, матеріальному, духовному, актуальному та інших відношеннях. За Л.Н.Коганом /1984/ розрізняють: 1/ актуальна культура -

норми і культурні стереотипи, тобто коло загальних культурних цінностей: 2/ економічна - економічні знання, вміння та навички господарювання, активна життєва позиція; екологічна - відношення людини до навколишнього середовища; 4/ матеріальна культура; 5/ духовна; 6/ культура побуту; 7/ культура виробництва і навіть 8/ культура вмирання, про що писав Т.Ф.Фролов /1989/; культура особистості; 10/ культура колективу; 11/ культура духу, розуму; 12/ етична, моральна; 13/ художня, музикальна; 14/ загальна; 15/ поведінки; 16/ послуг; 17/ торгівлі.

Е.В.Вавілін, В.П.Фофанов /1983/ вважають універсальним такі чотири феномени культури; норма, передбачення, цінність, принцип. Тут екологічна свідомість у теперішньому і майбутньому повинна стати передбаченням, принципом, цінністю і визначати діяльність людини у навколишньому світі.

У числі функцій культури В.І.Григорьев /1989/ називає зовнішні та внутрішні, ті, які в тій чи іншій мірі безпосередньо пов'язані з екологічною свідомістю. Серед зовнішніх функцій культури він згадує перетворюючу, яка на його думку, полягає в пристосуванні природи до потреб суспільства. Однак, поняття "пристосування" не захоплює всієї повноти взаємодії людини з природою, крім того самі перетворювання можуть бути як прямими, так і непрямыми, а результати цієї перетворюючої функції привели до сучасної екологічної ситуації. Зовнішніми функціями культури за В.І. Григорьевим /1989/ являються також органічна /практичне спілкування людей/, проєктивна /відображення дійсності та моделювання майбутнього/, пізнавальна /нагромадження та поглиблення знань/, ціннісно-орієнтована /консолідація суспільства єдиними ідеалами, нормами, оцінками/, комунікативна /забезпечення духовного спілкування людей, соціалізація індивідів/. Внутрішні функції культури - комунікативна /нагромадження і збереження соціальних цінностей, функція виробництва та розширення цінностей. Відмітимо тут, що екологічна свідомість все більше закріплюється в якості елементу ціннісно-орієнтованих функцій культури.

За В.П.Козловським /1990/ вхід предметів та подій світу в досвід багатьох поколінь людей перетворює їх в культурні

феномени, а не просто продукти раціонального виробництва та професійної майстерності. Екологічні проблеми сучасності входять у життєвий досвід сьогоднішніх поколінь людей у різному ступені, враховуючи патології, як наслідок екологічних умов, тому екологічна свідомість являється тим культурним феноменом, значення та поширення якого ще усвідомлено.

Структура уяви про культуру, кожної складової, визначається шляхом відображення екологічної свідомості, відображення природи у визначений час розвитку людства.

Розвиток екологічної свідомості безпосередньо пов'язаний з зростанням культури, духовності, поширенням та реалізацією ідей гуманізму. Сучасний рівень екологічної свідомості являється результатом екологізації масової свідомості, тобто формування визначеного комплексу норм, установ, правил, які визначають діяльність людей та відношення до природи. Особлива важливість наукових пошуків у цьому напрямку необхідна для встановлення евристичних, орієнтуючих зв'язків та прогнозуючого початку екологічної свідомості.

Серед цінностей, на які орієнтована сучасна освіта, все більш актуалізуються такі, як екологічне мислення, свідомість, культура, етика. Екологізація на всіх рівнях сучасної освіти означає актуалізацію екологічних понять, законів, природоохоронних ідей, формування установ екологічної свідомості та культури. Така екологізація відкриває широкі можливості для формування творчих особистостей екологічно мислячих людей на основі гуманізації та демократизації освіти. Сучасно екологічне мислення, як здібність мислити та діяти, керуючись законами природи, недостатньо надійно забезпечує антропні міри. Складність у тому, що така діяльність не завжди може давати надійні результати, тому що багато законів екології непізнанні, не враховуються і знаходяться за межами передбачення. Є багато негативних прикладів, але вони не можуть бути приводом для песимізму. Торкаючись екологічної культури, відмітимо, що на нашу думку, -це наявність визначених знань, впевненості, готовності до дії та практична діяльність на основі екологічних принципів.